

Dr hab. Ambroży Skorupa SDS
Instytut Prawa Kanonicznego
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego
i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
Jana Pawła II Lublinie

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr lic. Anny Moniki Chciałowskiej pod tytułem:
**Słuszna autonomia instytutów życia konsekrowanego i ich niezależność
w prowadzeniu działalności wychowawczej**

Warszawa 2022

Opracowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Bożeny Szewczul prof. ucz.

Przedstawiona poniżej recenzja jest odpowiedzią na uchwałę Rady Dyscypliny Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego nr 6.1-6.4/10/2022 z dnia 04.10.2022 roku.

1. Wartość naukowa rozprawy

Tytuł rozprawy jest ujęty syntetycznie i w sposób jasny i precyzyjny wskazuje na obszar badawczy wybrany przez Autorkę pracującej pod kierunkiem Siostry Prof. Bożeny Szewczul. Wybrane zagadnienie jest aktualne i stanowi istotne, nowatorskie osiągnięcie naukowe dotyczące tematyki działalności wychowawczej instytutów życia konsekrowanego w kontekście ich autonomii i niezależności. Można powiedzieć, że instytuty zakonne zajmujące się prowadzeniem takiej działalności czekają na takie opracowanie w obszarze procedowanej aktualnie problematyki.

2. Wartość naukowa rozdziałów

Całość materiału rozprawy mieści się na 260 stronach. Od strony formalnej zawiera ona wszystkie elementy. Materiał merytoryczny jest rozłożony w sposób metodologicznie poprawny i logicznie spójny. Struktura pracy jest następująca: wstęp: s. 13-18; rozdział

pierwszy: s. 19-65; rozdział drugi: s. 66-117, rozdział trzeci: s. 118-162; rozdział czwarty: s. 163-201. Zakończenie znajduje się na stronach 202-205; następnie bibliografia podzielona na źródła i literaturę oraz podsumowanie w języku angielskim. Konstrukcja pracy oraz rozmieszczenie materiału jest poprawne.

Rozdział pierwszy zatytułowany: Pojęcie instytutu życia konsekrowanego oraz jego słusznej autonomii i niezależności przedstawia kryteria kanoniczne tej formy życia. Jej podstawowe elementy to: profesja rad ewangelicznych, życie wspólne oraz specyfika różnych form życia konsekrowanego wymienionych w KPK 1983. Aktywność zewnętrzna właściwa instytutom zakonnym jest zagwarantowana przez słuszną autonomię, którą realizują w Kościele jak i państwie polskim.

Rozdział drugi stanowi o zakładaniu i prowadzeniu działalności wychowawczej w ramach słusznej autonomii i niezależności według dokumentów Kościoła katolickiego i prawa polskiego. W tym rozdziale zwrócono uwagę na ewolucję instytucji autonomii i niezależności w prowadzeniu działalności wychowawczej przez instytuty zakonne od początku powstania zakonów w Polsce do czasów współczesnych z uwzględnieniem poszczególnych okresów ponad 1050 – letniej historii państwa polskiego. Następnie Autorka podejmuje analizę sytuacji prawnej Kościoła katolickiego w kontekście działalności wychowawczej i oświatowej.

Rozdział trzeci zatytułowany: Autonomia i niezależność placówek oświatowych prowadzonych przez instytuty życia konsekrowanego wskazuje na procedurę zakładania, zarządzania oraz uprawnienie rodziców do wyboru szkoły zgodnie z przekonaniami religijnymi. W aspekcie zarządzania zwraca się uwagę na strukturę zakonną i pozakonną, które stanowią istotne elementy takiej placówki oświatowej.

Rozdział czwarty dotyczy aspektów autonomicznej i niezależnej działalności wychowawczej instytutów życia konsekrowanego. Mgr lic. Anna Monika Chciałowska skoncentrowała się na wymaganiach zawodowych stawianych nauczycielom, szeroko rozumianej kwestii ochrony danych osobowych oraz propozycjach de lege ferenda.

3. Wartość merytoryczna dysertacji

Precyzyjnie sformułowany tytuł rozprawy domaga się także wyjaśnienia w dalszej części rozprawy. Kwestia autonomii instytutów życia konsekrowanego jest opracowana szeroko w światowej kanonistyce. Autorka zna ten dorobek. Wielu kanonistów przyjmuje jasne stanowisko, że autonomia instytutów życia konsekrowanego jest realizowana w Kościele a nie

wobec Kościoła. Trudno znaleźć odpowiedź na pytanie, jak przedstawia się ta relacja autonomii i niezależności w państwie czy wobec państwa? Tego Autorka nie wyjaśnia ani we wstępie ani w dalszej części rozprawy.

Trzeba też zwrócić uwagę na brak precyzji w obszarze zastosowania terminologii. Pojęcia: „instytuty zakonne”, „instytuty życia konsekrowanego” Doktorantka wydaje się stosować zamiennie, co nie do końca odpowiada systematyce KPK 1983. Szeroko opracowana jest aktywność instytutów zakonnych, trudno natomiast zauważyć w rozprawie zaangażowanie instytutów świeckich w działalność wychowawczą. Sam termin „działalność wychowawcza” również domaga się wyjaśnienia na płaszczyźnie metodologicznej. W dysertacji Autorka koncentruje się na ośrodkach wychowawczych takich jak szkoły i przedszkola. Nie wspomina ani nie wyklucza z obszaru badawczego aktywnej pomocy dzieciom z rodzin dysfunkcyjnych, opieki nad dziećmi w ochronkach. Instytuty zakonne taką działalność prowadzą. Działalnością wychowawczą można nazwać także zaangażowanie instytutów życia konsekrowanego w różnego rodzaju terapie także osób dorosłych. Autorka bardzo skromnie odnosi się w pracy do terminu: działalność apostołska. Właśnie taką jest działalność wychowawcza.

W obszarze relacji do władz państwowych, w tym samorządowych trzeba docenić szerokie opracowanie dotyczące relacji państwa do Kościoła. Treści tam zawarte z tematem są związane pośrednio. W źródłach nie wykazano ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania ani ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego z 17 maja 1989 roku. Odpowiednie regulacje nie zostały także podjęte w dysertacji. Uzupełnienia więc wymaga zaakcentowanie sytuacji prawnej instytutów zakonnych, prowincji i domów zakonnych w ustawodawstwie Rzeczypospolitej Polskiej oraz kompetencji ich organów. Jest to bardzo ważne i mam nadzieję, że podczas publicznej obrony ta kwestia zostanie rozwinięta przez Doktorantkę w dyskusji.

W pracy należało także podkreślić rozróżnienie działalności apostołskiej instytutów zakonnych. Mogą one podejmować dzieła własne, wynikające ze wskazania założyciela oraz dzieła zlecone w odpowiedzi na potrzeby miejsca i czasu. Bogaty opis działalności apostołskiej w obszarze wychowania wskazuje na znajomość takich faktów w działalności instytutów życia konsekrowanego. Wskazane przykłady różnych szkół są wartościowym opisem stanu faktycznego, jednak, w mojej opinii, wartościowym uzupełnieniem byłoby wskazanie podstaw teoretycznych takiej struktury. Chodzi o wyjaśnienie różnicy między nominacją dyrektora placówki przez władze zakonne oraz przez władze diecezjalne. Konstrukcja instytucji powierzania osobom zakonnym urzędów i funkcji kościelnych poza instytutem zakonnym – nominacja zakonnika na urząd proboszcza, sędziego kościelnego, adwokata, dyrektora szkoły

prowadzonej przez diecezję itp. – jest jasno określona i powinna być przedyskutowana podczas publicznej obrony w kontekście autonomii instytutów życia konsekrowanego realizujących dzieła własne i dzieła zlecone.

Cenny jest zapis o specyfice instytutów zakonnych w działalności wychowawczej w takich obszarach jak: wychowanie humanistyczne i wychowanie religijne zgodnie z duchowością instytutu. Dzieje się tak w obszarze nauczania, uświęcania i rządzenia (s. 133-139). Na szczególne podkreślenie zasługuje miejsce założycieli i założycielek w realizacji działalności wychowawczej zgodnie z charyzmatem.

Wartościowe są przedstawione egemplarycznie regulaminy z poszczególnych placówek prowadzonych przez konkretne instytuty zakonne. Precyzyjnie i umiejętnie Autorka wyjaśnia znaczenie zbiorów prawa własnego obligatoryjnych dla osób konsekrowanych oraz regulaminów, które są obowiązkowe także dla pracowników świeckich czy ewentualnie duchownych lub osób konsekrowanych spoza instytutu. Bardzo ważne z naukowego, formalnego i praktycznego punktu widzenia jest rozróżnienie rangi i zakresu obowiązywania poszczególnych dokumentów.

4. Uwagi krytyczne

Autorka zna terminologię kanonistyczną i w kontekście całości pracy stosuje ją prawidłowo. Analizując rozprawę z punktu recenzenta trzeba zwrócić uwagę na sformułowania.

Na s. 13 użyto sformułowania: „... większość instytutów...”, brak jednak źródła takiej informacji. Instytuty życia konsekrowanego prowadzą działalność misyjną, szpitalniczą, opiekuńczą; wymienić też trzeba instytuty kontemplacyjne. Czytelnik chciałby poznać bardziej szczegółowe informacje albo zadowoliliby się bardziej ogólnym sformułowaniem: liczne instytuty...

Kolejnym sformułowaniem jest treść ze s. 17: „Uprawnienie instytutów życia konsekrowanego do zakładania działalności wychowawczej ściśle wiąże się z prawem rodziców do religijnego wychowania dzieci...”. Takie zdanie nie jest prawidłowe. Uprawnienie rodziców nie upoważnia ani nie zobowiązuje instytutów nastawionych na kontemplację do prowadzenia działalności wychowawczej w takim wymiarze, jak to jest podjęte w pracy.

Konstrukcja pierwszego rozdziału z zasady prawidłowa. Pozwolę sobie zaznaczyć, kan. 599-602 dotyczą wszystkich form życia konsekrowanego a nie tylko instytutów zakonnych, na co wskazuje tytuł podrozdziału: „Istotne elementy instytutów zakonnych”.

Według systematyki KPK 1983 te kanony są wspólne dla wszystkich instytutów życia konsekrowanego. Pewna korekta uczyniłaby strukturę spójną z Kodeksem.

Na s. 31 mamy do czynienia z nieuprawnionym dodatkiem do polskiego tłumaczenia KPK 1983: Kan. 669 - § 1. *Zakonnicy powinni nosić strój instytutu, wykonany zgodnie z przepisami własnego prawa, na znak swojej konsekracji i jako świadectwo ubóstwa.* Autorka napisała, że zakonnicy są zobowiązani do noszenia „jednolitego stroju zakonnego...”. Znaną są praktyki używania różnych strojów zakonnych np. w okresie przejściowym. Kościół dopuszcza takie praktyki w kontekście wprowadzanych zmian w zmianie habitu zakonnego. Ktoś jest przywiązany do dotychczasowego stroju i chce być w nim pochowany.

Na s. 67 Autorka zatrzymuje się na publikacjach do Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 roku i usprawiedliwia się, że nie odnosi się do publikacji późniejszych. Zamiast szerokiego opisu historii i relacji państwa do Kościoła, bardziej wartościowym byłoby odniesienie się do publikacji i analiz do ustawodawstwa odnoszącego się do reformy z 2017 roku, np.

Robert Dorczak, Wokół reformy edukacji z 2017 roku – Krytyczna Analiza Dyskursu, Kraków 2019. Są też dostępne inne materiały analizujące tę reformę.

Na stronie 107 przywołany jest artykuł z Ustawy o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, której nie ma w bibliografii.

Na s. 109 wątpliwości budzi także zdanie: „Ta autonomiczna i niezależna od państwa polskiego forma posługiwania ludziom...”. Przed tym tekstem jak i po nim jest wiele o wzajemnej relacji. Czy można w tym obszarze mówić o niezależności?

Treść przypisu 201 na s. 114 powinien stanowić kan. 611 - *Zgoda biskupa diecezjalnego na erygowanie domu zakonnego danego instytutu zawiera w sobie prawo do:*

1° prowadzenia życia zgodnie z charakterem i własnymi celami instytutu;

2° wykonywania zgodnie z przepisami prawa własnych dzieł instytutu, z uwzględnieniem warunków dołączonych do zgody;

W treści rozdziału trzeciego podejmowana jest kwestia prawa rodziców do wyboru szkoły dla dziecka, co gwarantuje konstytucja. Czy tylko? Treść tego zapisu być wzmocniona i poszerzona odwołaniem do ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 roku (s. 118-119). Na s. 131 w treść przypisu 49 znajdujemy bardzo istotne treści dla pracy, których miejsce jest w tekście głównym. Są tam istotne elementy związane z tematem pracy, które powinny być umieszczone we wstępie.

Jeśli chodzi o bibliografię, to to można zauważyć pewne mankamenty. Dokumenty Stolicy Apostolskiej są zebrane i przedstawione poprawnie, dokumenty prawa własnego również; Natomiast dokumenty zawarte w punkcie 1.5 bibliografii- nie zawsze mają daty ich

wydania, redakcji, promulgacji. W podtytule – Ustawodawstwo Unii Europejskiej – w pierwszej pozycji nie ma organu uchwalającego ani roku uchwalenia. W podtytule – ustawodawstwo cywilne – systematyka alfabetyczna wprowadza nieporządek. Kolejność od pierwszej litery alfabetu pomija zarówno rangę jak i czas powstania dokumentu. Odnośnie do literatury zwrócę jeszcze uwagę na skromną obecność dorobku prof. Juliana Kałowskiego MIC i bardzo skromną obecność prof. Bronisława W. Zuberta OFM. W ramach troski o szacunek dla naszych ośrodków naukowych należy doceniać dorobek naszych mistrzów.

5. Wniosek końcowy

W podsumowaniu zaznaczam, że przedstawiona rozprawa, znajomość źródeł oraz dorobku w badanym obszarze potwierdza umiejętność mgr lic. Anny Moniki Chciałowskiej samodzielnego uprawiania nauki w dyscyplinie prawo kanoniczne.

Dlatego ja, niżej podpisany stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska **Anny Moniki Chciałowskiej** spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami) w związku z art. 179, Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669) i wnioskuję do Rady Dyscypliny Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie **Anny Moniki Chciałowskiej** do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ja, niżej podpisany wnioskuję o wyróżnienie recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Nowatorska rozprawa Anny Moniki Chciałowskiej stanowi opracowanie na wysokim poziomie merytorycznym oraz proponuje nowoczesne rozwiązania dotyczące prowadzenia działalności wychowawczej przez instytuty zakonne. Interdyscyplinarne studium potwierdzone znajomością historii, prawa wyznaniowego, prawa kanonicznego i prawa własnego instytutów zakonnych oraz znajomość dorobku naukowego zasługuje na wyróżniającą ocenę rezultatów pracy Autorki.

Nałęczów, 8 stycznia 2023

dr hab. Ambroży Skorupa SDS